

Zoektocht van een acteur

Jeroen Krabbé kruipt in de huid van Albert Schweitzer

Door: Lotti Atherton en Frits van der Hoeven

Setfoto: Copyright © NFP / photos Stefan Falke

Setfoto: Copyright © NFP / photos Stefan Falke

Jeroen Krabbé (64) speelt de hoofdrol in de Duits/Zuid-Afrikaanse coproductie SCHWEITZER. Deze film over het leven van Albert Schweitzer is gebaseerd op het door Gavin Millar en David Howard omgewerkte originele filmscript van James Brabazon, die ook een biografie over Schweitzer schreef (*Albert Schweitzer: A Biography* (Syracuse University Press, 2000)). Kort na de opnames werd het NASF in de gelegenheid gesteld Jeroen Krabbé te interviewen over deze wel heel bijzondere rol.

"Ik wil het liefst afspreken op mijn huisadres, daar heb ik plakboeken en foto's van de opnames!", liet Jeroen Krabbé ons weten. En dus ontmoetten wij hem in zijn woning in Amsterdam Oud-Zuid, waar we hartelijk werden ontvangen in een gezellige huiskamer met een prachtige verzameling beeldjes en voorwerpen uit Afrika en het Pacifisch gebied, opgesteld in een vernuftig kastje met door hem zelf beschilderde, uitklapbare panelen. Aan de wanden een selectie eigen schilderijen, een serre vol grote lidcactussen, een grote bank en een salontafel met stapels boeken over Schweitzer en twee dikke plakboeken met foto's en memorabilia van twee maanden filmopnames in Zuid-Afrika. De volgende vijf kwartier vertelt Jeroen Krabbé, zittend op een regisseurstoeltje met zijn naam op de achterkant, vol enthousiasme over zijn SCHWEITZER-ervaring.

Een twijfelend begin

"Ik was in London, Midsomer Murders aan het draaien. Mijn agent belde en zei: 'Ik heb een script over Albert Schweitzer dat je even moet lezen. Weet je wie Schweitzer was?'. Ja, natuurlijk wist ik dat! In mijn jeugd, in de jaren vijftig, was hij de held van de wereld, een icoon, net als Ghandi en Mandela. Toen ik het script las vond ik er niet zoveel aan. Er zat te weinig drama in, het was meer een soort geschiedenisles. Als je een speelfilm maakt, dan moet er minimaal iets van drama in zitten. We weten bijvoorbeeld niets over het liefdesleven

van Schweitzer, of hij een verhouding heeft gehad.

Daar kun je dus niets mee doen. Daarom weigerde ik aanvankelijk de rol van Schweitzer te spelen. Later zei mijn agent dat de producer weer met mij wilde praten. Toen heb ik het script opnieuw gelezen en op papier gezet wat ik er fout aan vond. De kern daarvan was dat ik me niet kon inleven in de man uit het script, omdat ik niet wist waarom hij dingen deed. Ik zag zijn onzekerheden niet en die vond ik veel interessanter dan al het prachtige werk dat hij gedaan heeft. Als je zijn innerlijke strijd zou laten zien, is dat interessanter. Er is toen zoveel in het script veranderd, dat ik besloot de rol wel te accepteren. Toen pas ben ik de biografie [van Brabazon, red.] gaan lezen."

Innerlijke strijd

"Eigenlijk heeft dat boek me over de streep getrokken. Daarin ontdekte ik karaktereigenschappen waar ik iets mee kon. Hij vond het bijvoorbeeld fantastisch dat een neefje van hem een foutloze vertaling uit het Latijn in het Frans en andersom kon maken. Toen er bezoek kwam, vroeg hij zijn neefje het nog een keer te doen. En dan maakt dat neefje een fout. Schweitzer gaf die jongen toen zo'n harde klap dat zijn kaak erdoor ontwrichtte. Fantastisch dat dat erin staat. Dat betekent dat er een enorme agressie in die man zat. Ik laat hem ook een aantal malen ontzettend agressief zijn. Gewoon oprispingen. Het was een onmogelijke man, die de vreselijkste dingen heeft gezegd. Hij was ook ijdel omdat hem geen tegenspraak na kwam. Want hij had vaak te maken met mensen die minder hersenen hadden dan hij."

"Toch heb ik grote bewondering voor deze intelligente man. Natuurlijk liet het hem niet onberoerd toen hij op de cover van Time Magazine stond als de op dat moment belangrijkste, levende persoon op aarde. Maar voor hem

waren er belangrijker dingen op de wereld. Dat speelde ik ook. Maar het blijft wel leuk als honderden mensen staan te juichen als je de kerk uitkomt waar je orgel hebt gespeeld. Het zijn die tegenstellingen die het hem doen. Het is niet interessant om een held te spelen, het is veel interessanter om iemand te zien breken. Dat je kan laten zien dat het een mens van vlees en bloed is. Die het allemaal eigenlijk ook niet zo goed weet. Dat heb ik geprobeerd uit te drukken. Ik hoop dat dat in de film tot uiting komt. Schweitzer voerde een grote innerlijke strijd over alles waar hij mee te maken had. Er zijn scènes waarin doctoren hem beschuldigden: 'Het gaat hier fout, je moet het veranderen, je moet het moderniseren'. Maar dat is verdomd moeilijk als je 75 bent."

Verhaallijnen

"Schweitzer heeft zich nooit politiek willen uitspreken, totdat Einstein hem in de jaren vijftig vroeg zijn naam te zetten onder een manifest tegen de kernbom. Dat heeft hij gedaan, met alle gevolgen van dien. Subsidies werden stopgezet en in Amerika is hij beschuldigd van ik weet niet wat. Daarmee tuimelde hij van de belangrijkste man ter wereld tot een soort *outcast*. Dit is in de film enorm aangezet. Dat is één lijn die erin zit. Een ander belangrijk thema is *Reverence For Life* [*Eerbied voor het Leven, red.*], een begrip dat hij uitlegde tijdens een lezing voor studenten in New York. Verder is er ook een lijn ingekomen waarin je de onzekerheden ziet die hem kwellen. Bijvoorbeeld over wat de Gabonese regering tegen hem had gezegd: 'Moet je luisteren, we nemen het van je over, we sluiten je ziekenhuis, we zetten een nieuw ziekenhuis neer en je dondert maar op'."

"De film begint als hij 75 is en je krijgt flashbacks, onder andere naar 30 jaar eerder, wanneer hij 45 is en hij samen met zijn vrouw het eerste ziekenhuis opzet. In de film zitten twee sets: die van Lambaréné en die van New York. New York deden we in Kaapstad. Het subtropische Lambaréné was in het aan de Oostkaap gelegen Port St. Johns tot in details nagebouwd. Het was echt ongelooflijk, adembenemend. Er waren bijvoorbeeld planten van equatoriaal Afrika daar naartoe gehaald en daar geplant. Het was echt een ideale plek omdat het aan een rivier ligt. Het was net alsof het de rivier bij Lambaréné zelf was."

Handschoen die past

"Het is me nog nooit overkomen, maar zodra ik de filmkleding aan had, veranderde ik totaal. Ik deed die rol als een soort handschoen aan. Ik liep anders, ik dacht anders, ik praatte anders, ik was anders. Ik trok die kleding 's morgens aan, ik liep naar de set en ik wist precies wat ik moest doen, hoe

ik het moest spelen. Precies! Zelfs zo dat bij mijn vrouw haar mond open viel: 'Het enige dat ik herken is je stem'. En wanneer ik die kleren weer uit deed dan was ik gewoon weer mezelf."

"Ik heb heel veel gekeken naar een documentaire over Schweitzer [*van Jerome Hill en Erica Anderson uit 1957, red.*]. Zo zag ik dat hij eigenlijk zijn armen niet bewoog bij het lopen. Ook liep hij met kleine, stijve pasjes en ronde rug, en dan deed hij zo met die handen [*Krabbé vouwt ze op rug samen, red.*]. Dat zijn dan dingen die je overneemt. Er is ook een scène met een van de pelikanen, Percival, een grote vogel. Ik moest die pelikaan voeren, en dat vond ik niet prettig. Voor je het weet verdwijnt je hele arm in die enorme snavel met allemaal van die tandjes erin en wordt de vis uit je handen gerukt. Ik vond het doodeng. Maar ik zei tegen de regisseur: 'Draai het nou maar', en als Schweitzer vond ik het fantastisch! Ik heb hem wel zes van die vissen gegeven, het kon me niets meer schelen. Als Schweitzer kon ik dat beest aan. Het was net alsof daardoor mijn eigen remmingen wegvielen."

Intensieve voorbereidingen

"Ik zeg altijd: 'Een acteur krijgt extra levens'. Toen ik Händel moest spelen, heb ik een paar maanden lang de hele dag muziek van Händel beluisterd. Tot ik er gek van werd. Maar dan krijg je wel een beeld van zo iemand. Nu las ik die boeken over Schweitzer. Als je dan het script opnieuw leest, dan zie je voor je wat hem bewoog, waarom hij bepaalde dingen deed, waar hij het over had."

Setfoto: Copyright © NFP / photos Stefan Falke

"In de film moet ik ook opereren. Daarvoor heb ik in Kaapstad van een arts bijvoorbeeld geleerd hoe je huid aan elkaar moet naaien. Terwijl die man bezig was, lette ik vanuit mijn ooghoeken op hoe hij dat deed. Ik zag de geconcentreerdheid van zijn handen, de manier waarop hij een knoop maakte. Dat zijn de details waarnaar je op zoek bent, waardoor het echt wordt en niet aangeleerd."

Ook moest ik Bach spelen op het orgel. Maar ik kan geen piano spelen en geen noot lezen. Daarom kreeg ik les van een organist in Kaapstad, die ze hadden uitgekozen omdat zijn handen op die van mij zouden lijken. We zaten samen in de kathedraal in Kaapstad. Prachtig stuk van Bach. Het was heerlijk om naar te luisteren. En ik zie dus die man dat doen. Ik heb toen een camera laten komen en die handen laten filmen. Op mijn hotelkamer heb ik dat veertig keer per dag afdraaid. Ik wilde die handen zien, waar ze heen gingen, welke toetsen ze aanraakten. Toen het zover was hoefde ik mijn ogen maar dicht te doen. Het is bijna een extra concentratie die je dan hebt. Toen ik op het orgel speelde, dachten ze echt dat ik het speelde. Dat zijn technische overwinningen.”

Denken en schrijven

“Al dat geschrijf van hem, ik denk dat hem dat geestelijk op de been hield. Want hij schreef zich suf. Hij schreef zoveel dat hij kramp had in zijn handen. Zodra de nacht viel had hij de tijd voor zichzelf. En zo dicht bij de equator valt de nacht vroeg. Dan zat hij aan zijn bureau te schrijven. Er was daar natuurlijk ook niets dat hem van zijn schrijverij afhield. Dat leidde tot stapels correspondentie, bijvoorbeeld met Einstein. Overigens is die correspondentie met Einstein nog steeds niet vrijgegeven, dat is al jaren geheim spul. Mij is verteld dat deze in handen van de Amerikaanse veiligheidsdienst zou zijn, maar ik heb geen idee waarom.”

“Het was eigenlijk heel goed eens een kijkje te kunnen nemen in zijn denkwereld. In een bepaalde scène zie je hem opeens over iets denken. Want hij deed niets anders dan denken, maar hoe verbeeld je ‘denken’ in een film? In deze scène heb ik een kopje thee vast. Dat verbaasde me, want dat had ik niet gepland. Op het moment dat ik het wilde opdrinken, onderbrak ik bijna de handeling. Toen dacht ik ‘Ja, zo is het vast gegaan’.”

Emotioneel afscheid

“Er is een lange scène waarin hij zijn staf bijeen roept en zegt: ‘Luister, ik heb besloten ermee op te houden. Ik stop er mee, want als ik doorga dan trek ik het hele schip met me mee. De kapitein moet ervan af, dan kan het schip doorgaan. Ik hoop dat jullie blijven en voor Lambaréné vechten zoals ik het gedaan heb’. Dat is een hele nuchtere, niet op de emotie geschreven monoloog. Maar midden in die monoloog kwam er een ongelofelijke emotie in me op, die ik zo erg probeerde te onderdrukken dat ik enkele seconden niet verder kon, maar ik hernam mezelf en ging door. Ook dat overviel me en ik dacht, ‘Ja, zo gaat dat dus’. Op het einde van die scène moest ik *goodbye* zeggen en dat kon ik er ook niet meer uitkrijgen. Ik fluisterde dat, stond op en ik liep weg. En dacht toen, ‘Ik kan niet beter, dit is het dus’. Het was alsof het voor mij op dat moment echt gebeurde. Ook dat heb ik zelden.”

Verrijking en diepgaande ervaring

“Ik weet niet of deze rol me veranderd heeft. Misschien dat ik hierover in de loop van de tijd iets kan zeggen. Ik denk al zo over de natuur, ik denk al zo over de wereld. Dat is me niet vreemd. Maar met eerbied voor het leven, daar doe ik niet

veel mee. Ik weet het niet. Het heeft me nog niet losgelaten, laat ik het zo zeggen. Het is niet een rol waarvan ik denk ‘Zo, die heb ik gedaan en dan ga ik nu weer een andere rol spelen’. Nee, het heeft er dieper ingehakt. Dat ik hem eerst niet wilde spelen, dat was ook nieuw voor me, heel raar eigenlijk. Dat ik zo’n mooie hoofdrol krijg aangeboden en dan wil ik niet. Misschien dat ik er bang voor was? Ik heb er geen verklaring voor. Uiteindelijk heb ik het dus fantastisch gevonden. Het is een diepgaande ervaring geweest, een enorme verrijking. Als ik mezelf er zo over hoor praten, dan heeft het toch meer met me gedaan. Maar op wat voor manier, dat weet ik nog niet.”

Humanitaire religie en Al Gore

“Ik vind de manier waarop Schweitzer zijn religie beleed, een humanitaire religie. Het gaat bij hem niet om een God op een wolkje. Het gaat om de verantwoordelijkheid die je zelf hebt. Hij heeft zijn religie weten te kanaliseren op het menselijke vlak. Hij kwam met wezenlijke hulp, voor mensen die het nodig hadden. In de film hebben we geen preek gedaan en ik ben niet gaan zitten bidden. Maar er zijn wel contemplatieve momenten, dat ik aan de piano zit bijvoorbeeld. Ethiek, ik zeg het zelfs tegen Percival en dat is hartstikke leuk. Maar als die pelikaan me bijt, dan word ik ontzettend kwaad en zeg ik tegen hem: ‘We doen hier aan *reverence for life* en dat geldt ook voor jou!’.”

Weet je wat opmerkelijk is? Dat zijn ethiek eigenlijk niets aan hedendaagse relevantie heeft verloren. Het is uniek dat hij in een tijd dat milieuvervuiling helemaal nog niet speelde, al over respect en eerbied nadacht, en dan niet alleen naar mensen maar ook naar de natuur toe. Als Schweitzer nu had geleefd, dan was hij vast de Mandela op milieugebied geworden. Ik zelf verdenk Al Gore er eerlijk gezegd van dat hij Schweitzer heeft gelezen. Het was in de tijd van Schweitzer nog niet nodig dat je je die hele keten, die de natuur is, realiseerde. Nú is dat wel nodig. Het is curieus dat dat zo is weggezaakt. Het is heel belangrijk dat dit denken terugkomt, maar het is ook triest dat het terug moet komen. Ik weet eigenlijk niet goed hoe je zijn ethiek moet vertalen naar nu. Hopelijk zal de film dat doen, de film moet zelf gaan spreken. Ik geloof wel dat er in de film een link wordt gelegd naar vandaag. Dat wat Schweitzer bedacht heeft nu door Al Gore... dat zou interessant zijn.” ■

SCHWEITZER is een coproductie van het Duitse Salinas Filmgesellschaft en het Zuid-Afrikaanse Two Oceans Production. Regisseur is Gavin Millar.

De film gaat eind dit jaar in Duitsland in première. Wanneer de film in Nederland te zien is, is nog niet bekend, maar we houden u op de hoogte.

Krabbé speelde belangrijke rollen in twee grote film-hits van Paul Verhoeven: Soldaat van Oranje (1977) en De vierde man (1983). Ook speelde Krabbé in o.a. Jumpin' Jack Flash (1986), de James Bond-film The Living Daylights (1987), Prince of Tides (1991) en The Fugitive (1993).

In 1998 regisseerde Krabbé de film Left Luggage en in 2001 The Discovery of Heaven. In september 2005 presenteerde hij voor de AVRO de documentaireserie Allemaal theater en in 2007 een overeenkomstige serie, Allemaal film.

Als kunstschilder heeft Krabbé zich vooral toegelegd op de landschapsschilderkunst.